

Franjo TOPIĆ

Međunarodni simpozij o inkviziciji Rim, 29. do 31. listopada 1998. god.

Prvi put u povijesti Vatikan je priredio jedan znanstveni skup o ovoj bolnoj i teškoj rani na povijesnom tijelu Crkve. Simpozij je organizirala *Teološko-povijesna komisija* Velikog jubileja. Komisiju čine 29 teologa i povjesničara iz 19 zemalja, predsjedaju joj francuski dominikanac p. *Georges Cottier*, koji je inače službeni papin teolog, a dopredsjednik je rimski fundamentalni teolog mons. *Rino Fisichella*, koji je ljetos imenovan pomoćnim rimskim biskupom. Ova je komisija i lani organizirala simpozij o antisemitizmu u Crkvi i priredila materijal za papin dokument o *shoahu*, tj. o antisemitizmu i stradanju Židova, napose u II. svjetskom ratu.

Na simpoziju o inkviziciji sudjelovalo je trideset predavača iz 11 zemalja, zatim 14 stručnjaka promatrača i članovi spomenute komisije. Važno je istaknuti da su među predavačima bili i laici i nekatolici. U ime komisije na pripremi simpozija radio je znanstveni odbor u sastavu: p. Cottier, predsjednik, Guy Bedouelle, O.P. iz Fribourga, Agostino Borromeo (Rim), direktor Talijanskog instituta za španjolske studije i Jean-Pierre Dedieu (Bordeaux-Talence) koji je napisao više radova o inkviziciji.

Simpozij je otvorio kard. *Roger Etchegaray*, predsjednik Centralnog komiteta Velikog jubileja, koji je u ratu više puta pohodio i pomagao Bosnu i Hercegovinu. Naglasio je da je cilj simpozija rigorozno znanstveni, te da je komisija birala predavače isključivo po stručnosti i kompetentnosti u ovoj materiji. Poručio je stručnjacima: od vas "ne tražimo drugo nego izložiti, sa maksimalnom mogućom metodološkom rigoroznošću, a također i s maksimalnom slobodom, rezultat vašeg istraživanja, sa ciljem da nam omogući dublju spoznaju i bolje shvaćanje ove posebne crkvene institucije koja je bila inkvizicija". Naglasio je da pristup ne treba biti apologetski, bez obzira koliko rezultati mogu biti bolni, ali jasno uvijek sa ciljem da se dođe do što potpunije istine.

P. Cottier je govorio uvodno o teološkim problemima inkvizicije u okviru očekivanog Velikog jubileja 2000, a u biblijskoj viziji značenja jubileja. I on se pozvao, kao i kard. Etchegaray, na Pa-

pinu želju izraženu u enciklici *Nadolaskom trećeg tisućljeća* o Velikom jubileju da Crkva treba postajati "svjesnija grijeha svojih sinova u sjećanju na sve one okolnosti u kojima su se, u dugoj povijesti, udaljili od Kristova duha i njegova Evandjelja, nudeći svijetu, umjesto svjedočanstva na vrednotama vjere nadahnutu života, načine razmišljanja i djelovanja koji doista bijahu oblici *antisvjedočanstva i sablazni*" (br. 33). Podsjetio je da je Božje oprostjenje temelj kako jubileja tako i našeg odnosa prema Bogu. Ponovio je Papinu misao o potrebi *čišćenja pamćenja*. Treba posebno očistiti povijesne negativne naslage.

Zatim su se redala ugledna imena koja se bave ovom problematikom: Grado G. Merlo (Milano), Jean-Louis Biget (Fontenay-Saint-Cloud), L. Paolini (Bologna) A. B. Palacios (Rim), J. Contreas (Alcala de Henares), F. Bethencourt (Lisabon), R. M. Carvacho (Čile), S. S. Menchi (Trento, Italija), A. Garuti (Rim), B. Vincent (Pariz), A. Duke (Southampton, Engleska), E. Duffy (Cambridge), B. Neveu (Pariz), G. Henningsen (Kopenhagen), G. Audisio (Marseille), J. M. de Bujanda (Sherbrooke), U. Baldini (Padova), T. Egido (Valladolid, Španjolska), A. Prospero (Pisa), W. Monter (Evanston), P. C. I. Zorattini (Udine), G. Fragnito (Parma), R. G. Carcel (Barcelona), P. Castaneda (Sevilla), Ch. Amiel (Pariz), te Jean-Miguel Garrigues i Bedouelle, članovi Teološko-povijesne komisije.

Prva inkvizicija i time njezin početak može se reći jest osuda nauka *valdeza* 1179. god. Njihov osnivač je Petar Valdo (12. st.) iz Lyona u Francuskoj. Sljedeći važan momenat za povijest ove prve inkvizicije jest križarska vojna protiv *albigenza* (nazvani po mjestu Albi) 1209. godine. Oni su sa drugim grupama sačinjavali čitav jedan šarolik pokret koji se zvao *katari* (od grčkog jezika "čisti"). Sa nekim nijansama i razlikama naučavali su u biti da postoje po dualističkom modelu dva principa: princip Dobra i princip Zla. Smatrali su da Krist ima adeosko tijelo, a ne realno, te se time nijekalo Kristovu smrt i uskrsnuće. Mrzili su Crkvu, smatrali su je nasljednicom Sinagoge i previše ovosvjetskom. Željeli su Crkvu zamijeniti svojim članovima, koji su trebali biti savršeni. Prezirući materiju, naglašavali su važnost posta, nisu jeli meso, proglašavali su apsolutno siromaštvo kao redovni model života.

Inkvizicija, što će reći istraživanje krivovjerja, biva utemeljena 1231. sa imenovanjem inkvizitora-istražitelja. U borbi protiv krivovjerja posebno su se angažirali dominikanci, a i franjevci, no oni više, reklo bi se, na praktičnom življenju vjere u siromaštvo. Ova inkvizicija je stigla i do Bosne i Hercegovine. Ivan Casamaris je došao na *Bilno polje* (1203.) Kulinu banu upravo da bi ispitao pravovjernost "bosanskih krstjana", a završilo se ispoviješću prave vjere.

Često nije dovoljno jasno koji je predtekst i koje su idejne pretpostavke inkvizicije. To je prvenstveno želja da se očuva pravovjerje. Inkvizitori su imali slijedeću logiku: Crkva, kao uostalom i svaka vjerska zajednica, postoji zato da ljude spasava. Vječni spas je najveće dobro za svakog čovjeka. Stoga, ako je netko skrenuo s pravog puta, puta spasa, treba ga vratiti na pravi put, a ako neće milom, onda treba primijeniti i silu. I tu je prijedena granica, a kad se neke granice izbrišu, pogaze i prijeđu, onda su sve posljedice moguće. I kad se tome doda povijesni kontekst, kad su neke mjere progona i mučenja bile "normalne", onda sve nastranosti inkvizicije više nisu iznenađenje. A kad se to još uvilo u borbu za "Božju stvar", onda samo preostaje mjesto mašti da izmisli sredstva kako "nesretnike" "vratiti na pravi put".

Drugi veliki period inkvizicije jest novi vijek, kad je 1478. god. utemeljena španjolska inkvizicija, onda 1531. u Portugalu, zatim u Flandriji itd. Rimska inkvizicija moderno se organizira 1542. god. Funkcija, snaga i okrutne metode inkvizicije bile su različite zavisno od političkih promjena u dotičnim zemljama i od stanja u papinskoj državi.

Godine 1768. ukinuta je portugalska, a 1820. i španjolska inkvizicija, dok je rimska doživjela reformu.

Ono što je na simpoziju uočeno a i potvrđeno jest činjenica da je inkvizicija bez obzira na sve okolnosti bila jedna *žalosna pojava*. Malo je tko i pokušao govoriti apologetski i obranaški, jednako tako nitko nije to nastojao niti zloupotrebljavati. Kao i za svaku stvar, i ovdje je bio važan povijesni kontekst. Vrlo je teško pravilno stvari sagledati, ako se gledaju isključivo kroz prizmu današnjih poimanja i Crkve i hereze i ljudske slobode i ljudskih prava. Ne ispričavajući crkvene ljude, ipak je bilo naglašeno da se prečesto u ove stvari miješala svjetovna vlast; tako su u Španjolskoj i Portugalu inkviziciju vodili dobrim dijelom kraljevi i svjetovna vlast. Još u prvoj inkviziciji heretici su bili proglašavani i "državnim neprijateljima". Svakako je na inkviziciju utjecalo i to što je postojala papinska država, gdje su se često gubile granice između duhovne vlasti i duhovnih dobara te onih svjetovnih i materijalnih dobara i interesa.

Valja reći da je za sve sudionike poseban doživljaj bio obilazak *tajnog arhiva* Sv. Oficija, koji se nalazi u zgradi današnje Kongregacije za nauk vjere. On je ove godine u siječnju prvi put otvoren za javnost, a upravo u perspektivi i ovog simpozija. Tom prigodom održan je studijski dan kojega su radovi objavljeni (*L'apertura degli archivi del Sant' Ufficio romano*, Rim 1998). Uz redoviti arhiv postoji poseban kompletan arhiv Indeksa, gdje su knjige i spisi o zabranjenim knjigama, te ima poseban odjel arhiva inkvi-

zicije iz talijanskog grada Siene. Jedan dio arhiva bio je odnio u Pariz Napoleon i od toga se dobar dio izgubio.

Ovaj simpozij i inkvizicija inkvizicije priređen je na izričitu Papinu želju napisanu u enciklici *Nadolaskom trećeg tisućljeća* kojoj je papa Ivan Pavao II. najavio i izložio osnovne ideje za Veliki jubilej, koji bi trebao biti povlašteno vrijeme pohoda milosti Božje za Crkvu i sve njezine članove. Tako Papa određuje generalne smjernice upozoravajući da Crkva "neće moći prijeći prag novog tisućljeća a da ne potiče svoje sinove da se u pokori čiste od grešaka, nevjernosti, nedosljednosti, zakašnjenja" (br. 33). Apostrofirajući posebno "obostrane grijeha" u stvaranju nejedinstva kršćana, Papa s neobičnom odvažnošću nastavlja: "Jedno drugo žalosno poglavlje, na koje se sinovi Crkve ne mogu ne vratiti duhom otvorenog kajanja, sastoji se u očitom prihvaćanju, posebno u nekim stoljećima, *metoda netolerancije pa čak i nasilja* u služenju istini" (br. 35).

Papa je ove osnovne ideje ponovio i u govoru na posebnoj audijenciji danoj sudionicima ovog simpozija. Napomenuo je da problem inkvizicije pripada jednoj mučnoj fazi u povijesti Crkve. On sam je pojasnio da je zadaća ovog simpozija bila doći do što objektivnije *povijesne istine*, a onda je zadaća teologa i crkvenog Učiteljstva donijeti *etički* objektivni sud.

Papa se ponovo dotaknuo i teme traženja *oproštenja* što je nemalo zbunilo i "neke od naših" i o kojem se, kako je sam kazao, puno govori. Za njega je to pitanje Crkve i njezine misije spasenja, za njega je to pitanje "dosljednosti koja mora označavati kršćansku egzistenciju". On je očito zato dugo citirao i zadnju encikliku *Fides et Ratio* (Vjera i razum), u kojoj je jedna od poruka ona grčka maksima: Upoznaj samog sebe! I Crkva treba upoznati samu sebe, a u to spada i poznavanje vlastite prošlosti. Papa se nada da će i ovaj primjer Crkve biti poticaj političarima i svima drugima, posebno onima koji su opterećeni ranama prošlosti i mržnjom, da se dadnu voditi od duha opraštanja i pomirenja. Kako je to aktualno i za ovu našu situaciju u Hrvatskoj, a još više u Bosni i Hercegovini! Željeli mi ili ne, prošlost živi u nama, pa tako i prošlost Crkve. Naravno da se ovdje treba čuvati svakog pojednostavljenja. U ovom pitanju sadržano je i veliko dramatično pitanje odnosa individualne i kolektivne odgovornosti i krivnje. Sigurno je da je odgovornost prvenstveno individualna, no postoji u nekom manjem i specifičnom smislu i kolektivna odgovornost. Biblija to iskazuje onom proverbijalnom konstatacijom: "*Oci jedoše kiselo grožđe, a sinovima zubi trnu*" (Jr 31,29).

Ovaj Papa kao i u mnogim drugim pitanjima iznenađuje, te ima hrabrosti suočiti sebe i suočiti čitavu Crkvu i sa teškim i

mučnim pitanjima. Podsjetimo se da je on skinuo veo tajne i rehabilitirao Galileja, da je on prihvatio nedvosmisleno ono što je pozitivno u Francuskoj revoluciji, da je on izdao dokument o antisemitizmu itd. A moglo bi se reći, sve sa željom da Crkva bude čišća, a to u biti izražava sakrament krštenja, i što savršenija i svetija, jer joj je to obaveza po Isusovu pozivu svim i svakom kršćaninu: "Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski" (Mt 5,48). Svetost Crkve je često bila zamračivana pojedinačnim i kolektivnim grijesima i za to je potrebno pokajanje. Crkva sa svojim konkretnim ljudskim članovima na ovoj zemlji nikada neće biti idealna, ali time ne prestaje obaveza da bude što bolja. Pokajanje je jedan od sastavnih dijelova čovjekove ograničenosti i grešnosti, ono je sastavni dio i sakramenta ispovijedi, te prema tome eminentno religiozni čin. Samo tako Crkva biva više kristolika i biva sličnija onoj slici kakvu Krist o njoj ima i kakvu je Krist želi vidjeti, kako veli sv. Pavao, "bez ljage i bore" (Ef 5,27).

Jasno je da je ovo pitanje vrlo složeno i da povlači sa sobom mnoga druga pitanja: tko može opraštati i kome se može i treba opraštati? Može li današnja Crkva opraštati u ime onih iz prošlih stoljeća? Što znači oproštenje onima koji su stradali i kojih danas nema među živima? Ta i sva druga pitanja ne mogu ukloniti potrebu stalnog kajanja, jer kako reče Mažuranić, "sve je grijeh, sve su djela prika, bez kajanja nema oprosnika". A ljudski i posebno vjernički život je sažeto rečeno: "Hvala i oprost!"

Marko JOSIPOVIĆ

Seminar o slobodi ispovijedanja vjere Sarajevo, 4. i 5. rujna 1998. god.

Osnovna ljudska prava neodvojivo pripadaju čovjeku tim samim što je ljudsko biće. S njima se čovjek pojedinac začinje i rađa, s njima živi i umire. Prava jednoga obveza su za drugoga. Tu su također prava i obveze zajednice, društva, države. O temeljnim se ljudskim pravima posljednjih desetljeća neprestano i sve više govori, no svjedoci smo jednako tako i vrlo čestih drastičnih gaženja tih istih prava. Ponekad je poštivanje ljudskih prava upitno i u društvima i državama s priznatim demokratskim tradicijama. A zbog vrlo teškog povijesnog puta kroz koji je prošla i zbog nedavnog okrutnog rata Bosnu i Hercegovinu taj problem danas, u predvečerje trećeg tisućljeća, posebno snažno potresa. I zacijelo će još puno vremena potrajati dok se u njoj stvori demokratsko ozračje i još će se puno napora i strpljivog rada morati uložiti u razvijanje kulture koja poštuje i promiče ljudska prava.

Rašireno je uvjerenje, čini se posve opravdano, da vjerske zajednice mogu znatno doprinijeti poštivanju i promidžbi ljudskih prava. Zato je Svjetska konferencija religija za mir (WCRP),¹ koja se preko svoga ureda u Sarajevu od listopada 1996. aktivno uključila u promicanje međureligijske suradnje u Bosni i Hercegovini u sklopu svekolikog poslijeratnog procesa obnove društva, okupila teologe i stručnjake na području ljudskih prava iz ovih krajeva, njih dvadesetak, na dvodnevni seminar, da razmotre trenutno stanje poštivanja ljudskih prava u ovoj zemlji i zajednički promišljaju o konkretnim mogućnostima i potrebnim aktivnostima vjerskih zajednica u tom pravcu.

Polazeći od načela koja su članovi Međureligijskog vijeća u Bosni i Hercegovini postavili u svojoj *Izjavi o zajedničkoj moralnoj obvezi i zauzimanju*, potpisanoj 9. lipnja 1997.,² seminar je, kako je

1 Za neke osnovne informacije o nastanku i aktivnostima Svjetske konferencije religija za mir (World Conference on Religion and Peace) vidi: M. ZOVKIĆ, *Uključivanje Hrvata u međureligijske mirovne pokrete*, u: *Crkva u svijetu* 29 (1/1994) 46-48. Isti tekst autor je objavio u svojoj knjizi *Međureligijski dijalog iz katoličke perspektive u Bosni i Hercegovini*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 1998, str. 186-189.

2 Cjeloviti tekst *Izjave* donosi također *Vrhbosnensia* 1 (2/1997) 287-288.

mučnim pitanjima. Podsjetimo se da je on skinuo veo tajne i rehabilitirao Galileja, da je on prihvatio nedvosmisleno ono što je pozitivno u Francuskoj revoluciji, da je on izdao dokument o antisemitizmu itd. A moglo bi se reći, sve sa željom da Crkva bude čišća, a to u biti izražava sakrament krštenja, i što savršenija i svetija, jer joj je to obaveza po Isusovu pozivu svim i svakom kršćaninu: "Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski" (Mt 5,48). Svetost Crkve je često bila zamračivana pojedinačnim i kolektivnim grijesima i za to je potrebno pokajanje. Crkva sa svojim konkretnim ljudskim članovima na ovoj zemlji nikada neće biti idealna, ali time ne prestaje obaveza da bude što bolja. Pokajanje je jedan od sastavnih dijelova čovjekove ograničenosti i grešnosti, ono je sastavni dio i sakramenta ispovijedi, te prema tome eminentno religiozni čin. Samo tako Crkva biva više kristolika i biva sličnija onoj slici kakvu Krist o njoj ima i kakvu je Krist želi vidjeti, kako veli sv. Pavao, "bez ljage i bore" (Ef 5,27).

Jasno je da je ovo pitanje vrlo složeno i da povlači sa sobom mnoga druga pitanja: tko može opraštati i kome se može i treba opraštati? Može li današnja Crkva opraštati u ime onih iz prošlih stoljeća? Što znači oproštenje onima koji su stradali i kojih danas nema među živima? Ta i sva druga pitanja ne mogu ukloniti potrebu stalnog kajanja, jer kako reče Mažuranić, "sve je grijeh, sve su djela prika, bez kajanja nema oprosnika". A ljudski i posebno vjernički život je sažeto rečeno: "Hvala i oprost!"